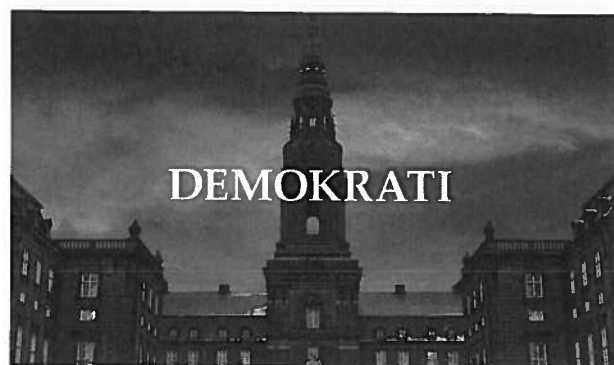

DANMARKS DEMOKRATISERING

DHO-FORLØB

1.G / HISTORIE / EB

KILDESAMLING

Kilde 1: **En husmands erindringer 1870-1910** (Fra: Anne Løkke m.fl.:
Familieliv i Danmark – 1550 til år 2000, Systime 1997, s. 189-191)

s. 1-3

Kilde 2: **Uddrag fra Vedtægter for Hunderup Andelsmejeri 1884-1885** (Fra: Ole Hyldtoft m.fl.: Det industrielle Danmark 1840-1914, Systime 1981, s. 176-181)

s. 4-7

Kilde 3: **Elisabeth Grundtvig: "Nutidens sædelige Lighedskrav", 1887** (Fra: <http://www.kvinfo.dk/kilde.php?kilde=225>) - uddrag

s. 8-10.

Kilde 4: **'Kvindens politiske Valgret og Valgbarhed' - tale af Johanne Meyer, 1888** (Fra: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kvindens-politiske-valgret-og-valgbarhed-tale-af-johanne-meyer-1888>)

s. 11-13.

Kilde 5: **Louis Pio: "Maalet er fuldt!" 1872**

(Fra: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/louis-pio-maalet-er-fuldt-1872>)

s. 13-14

Kilde 6: **Lock-ouden og den politiske kamp i 1885, Emil Marott** (Fra: Emil Marott erindringer – Ole Hyldtoft m.fl.: Det industrielle Danmark 1840-1914, Systime 1981, s. 267-269)

s. 15-17.

Kilde 7: **Estrups statskup 1884-1886**

(Fra: Fokus 2 - Fra oplysningstid til imperialisme; Gyldendal 2008, s. 132-134)

s. 18-19.

Kilde 8: **Attentat paa Konseilspræsidenten - Leder i Dagens Nyheder, 22. okt. 1885** (Fra: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/attentat-paa-konseilspraesidenten-leder-i-dagens-nyheder-22-okt-1885>)

s. 20-22.

Kilde 1

34. EN HUSMANDS ERINDRINGER (1870-1910)

I 1867 købte Marinus Langelands forældre et stykke hedejord, hvor de byggede sig et hus. Faderen arbejdede som landarbejder ved siden af sit jordbrug. Efter ca. ti år måtte de opgive stedet, jorden var for dårlig. Derefter boede familien i mange år i et jordløst hus, de havde lejet og ernærede sig ved landarbejde. Senere lykkedes det forældrene at fæste (en slags leje) et hus med lidt jord til. Marinus Langeland overtog dette hus, da forældrene blev gamle. Han blev meget aktiv i husmandsbevægelsen og købte sig senere et hus på godset St. Restrup, som husmandsbevægelsen fik udstykket til husmandssteder. Marinus Langeland er født i 1872.

Fra Marinus Langeland: Ad sandede Veje. 1949.

Moder var plaget af et ondartet Slagtilfælde eller Besvimelsesanfald, det var vi Børn meget bange for. Jeg formoder, hun havde faaet den Sygdom, fordi hun saa ofte skulde være Moder. Kvinderne har jo i disse Perioder af deres Liv Trang til god og rigelig Næring af den rette Slags; men hvorledes skulde hun faa det? Jeg havde en Broder, der døde som lille Barn; den mindste af Flokken paa den Tid. Vi mente, det var Tæring (:tuberkulose), men det kunde muligvis ogsaa have været Mangelsyge; vi første af Børnekuldet var ved at blive store og skulde have mere til Føden, saa blev der vel mindre til Moder og de smaa, det var sandsynligvis Aarsagen til Moders Sygdom. Den lille syge, magre Broder er et af mine triste Barndomsminder.

Hjemmet paa Heden var Rammen om et meget fattigt Afsnit af vort Liv. Hedejorden tog vist mere, end den gav, og brugte en Del af min Faders elendige Lønarbejderfortjeneste. Vi Børn var altid sultne og spiste vor Skolegriffel (:Stift af lerskifer til at skrive med); vi fortærede store Mængder af Syreblade, et surt Ukrudt, som groede i Grøften; en Turnips (:en slags roe) var et herligt Maaltid. Vi var altædende, Skovæbler, Slaaen, som var sure, kunde ogsaa bruges. Vi var sta-

dig paa Farten efter Skovens og Hedens Bær. (...)

Moder var en god Fortæller for os Børn. Hun tog os gerne med ud i Mark og Hede og fortalte os om Dyr og Fugle. Deres Reder skulde vi være gode ved og værne deres Unger. Hun lærte os at kende Markens og Hedens Blomster, naar hun en enkelt Gang havde Tid dertil. Vi skulde gerne have friske Blomster til Søndag Morgen, saa skulde vor Stue pyntes, ellers var der ikke den rigtige Søndagsstemning. (...)

Paa den Maade lærte Moder os at kende de vilde Blomster paa Mark og Hede. Men desværre gik mange af Moders gode Egen-skaber efterhaanden paa retur, hendes Tid blev saa rastløs optaget i Kampen for vort daglige Brød, og naar hun engang imellem tog os Børn med ud i Naturen, var hun blevet saa tavs og stille og kunde se med Bekymring og Ængstelse paa sit blege og ofte gustne Børnekuld. Saa kunde Mor sidde med drømmende Øjne, og hendes Tanker var da andre Steder end ved Leg og Barneglæder og saa vist med Frygt mod Fremtidsdage. Som vi Børn groede og blev større, stillede vi større Krav til Føden og Klæderne, men hvorledes skulde disse Fordringer vel blive opfyldt? Ja, saa kunde det hænde, Moder sagde: Det er galt, Niels, vore Børn gror for lidt, de faar vist for daarlig Føde. Men hun sagde det nødig, for saa blev Fader tungsinding og vred, maaske fordi han vidste, at det, Moder sagde, var alt for sandt, men han kunde jo desværre ikke ændre noget ved den Sag. Han løftede ofte paa os Børn i Smug, naar Moder ikke saa det. Han bemærkede en Gang: - Vi har vist faaet for mange Børn rinket sammen, lille Hanne. Men det gav Anledning til en hel Familiestrid.

Det kunde ofte være strengt paa denne Tid for et fattigt Hjem med mange Børn, det var ikke let at skaffe dem Føden. Naar Livet blev alt for besværligt for Mor, kunde hun let blive irriteret, og vi Børn kunde godt risikere at faa en paa Kassen, dersom vi glemte vor

Når bønderne havde høstet, gik sognets fattigfolk markerne efter og indsamlede det korn, som høstholdet ikke havde fået med. Her er en akssamlerske og hendes børn fotograferet på Holbækegnen i 1927.

Pligt; men lige meget holdt vi af hende. Moder var en Hersker i sit Rige, men hun søgte altid at øve Retfærdighed. Hun vilde sikkert have faaet langt mere og god Indflydelse paa os Børn, dersom Livet ikke havde været saa fattigt for hende og givet hende de mange haarde Kryst. Dog, en enkelt Gang, naar der var et lille Lyspunkt i Tilværelsen, tog hun sig Tid til at beskæftige sig med os Børn, vi skulde lege og synge. Naar det var mere alvorligt, skulde vi lære Fadervor. (...)

Vi Børn kom tidlig ud at tjene, i 8 og 9 Aars Alderen, for der skulde jo megen Føde til, og det var svært at skaffe den. Pigerne fik gerne Plads som Barnepiger eller med at vogte Gæs og maatte hjælpe til med alt det, de kunde udrette. Vi Drengene blev kaldt Flytteknægte eller Hjorddrengene, og nu var det saa min Tur til at komme ud at tjene. (...)

Det var saa spændende, det var jo min første Plads. Moder fulgte mig derhen, hun bar mit Rejsegods, en lille Bylt, under sin ene Arm og havde mig i den anden Haand; hun havde haft saa travlt med at sy og ordne alt til Turen, og det var blevet over Middag, inden vi kom afsted. Moder gav mig mange gode Raad og Formaninger om, hvorledes jeg skulde forholde mig i min Plads: – Nu maa du endelig huske at bede Fadervor Morgen og Aften, det er ogsaa godt at bede

den Bøn, naar du bliver bange, den kan hjælpe for mange Ting. Og saa maa du være lydig og hurtig, gøre, hvad man beder dig om. Og pas godt paa dit Tøj, børst det og læg det sammen, naar du skifter. Og saa maa du endelig huske at vaske dig, særlig bag ved Ørerne, og Fødderne, ja overalt, ellers kan du komme til at lugte grimt, og saa er der ingen, der kan lide dig. Og endelig maa du huske at snyde din Næse. Ja, der var mange flere Gøremaal, jeg maatte huske; hun vilde saa gerne have os fuldt befare, men her maatte vi vel selv prøve og erfare. Denne rørende Omsorgsfuldhed for os Børn, særlig naar hun saa ydmyg og lille fulgte os ud i den store og farefulde Verden, dette Vandreminde har jeg saa levende bevaret efter min gode og opofrende Moder. (...)

Jeg blev i min første Plads i 5 Aar som Hjorddreng. Jeg mener, trods Mangler og Haardhed i denne min første Plads, at den har haft Betydning for mig senere hen i Livet; her lærte jeg uden Skaansel at gøre min Pligt og deltog med Liv og Lyst og fik Færdighed i hele Gaardens Landbrugsarbejde. Ja, det var en stor Forandring fra Moders og Landarbejderens fattige Spisekammer med Sirup, amerikansk Svinefedt, Vandsovs og gabende tomme Bøtter og Kar

pludselig at komme til den madvelhavende Gaard og Kjestens (:konen på gården) velfyldte Spisekammer og Kælder med Sulekar. (...)

Men alt det, jeg vandt ved Kjestens Flid og Omhu med god og rigelig Mad, tabte jeg desværre ved Krestens (:gårdmanden) glubske Krav, han levned mig ofte kun Tid til ca. 5 à 6 Timers Nattesøvn og somme Tider mindre, det er der fortalt lidt om et andet Sted; han tog ogsaa næsten al min Barndoms Skolegang ind under sit omfattende Arbejdsomraade, saa jeg var sjælden i Skole hele min Barndom igennem.

Alligevel skal man ikke tro, at Hjorddrenge gik og blev til Hængehoveder eller Martyrer, fordi vi blev udsat for Strabadser af forskellig Art, nej, vi var en vaagen, frisk og munter Hyrdeflok. Det var en stor By med mange Dreng, og det var ikke altid, vi rettede os efter det, som var foreskrevet for en Hjorddreng.

Det var blevet min Stolthed, naar Køerne skulde hjem, at komme ridende paa Trækkoen Maren, hende havde jeg gjort ride-tam; man blev højt anset for sin Ridefærdighed blandt de andre Dreng. Det gik endog saa vidt, at jeg fik Bestilling paa at komme og hjælpe til at gøre en anden Drengs Trækko ride-tam. Det var en stor Ære. (...)

I min Barndom lavede vi ogsaa alt vort Legetøj selv, saa vi Dreng var meget optaget; jeg maatte somme Tider stjæle nogle Minuter fra Husbonds lange Arbejdsdag; men det var ikke godt, dersom han opdagede det. En Dag kom han bag paa mig, mens jeg var ivrigt optaget af at lave en Hyldebøsse, han knuste Geværet for mig og raabte: - Prøv ikke paa det mere. (...)

[M. L. arbejdede en drække på forskellige gårde, først som dreng senere som karl. Derefter tog han hjem til forældrene for at hjælpe dem på husmandsstedet.]

Nu hjalp jeg saa mine Forældre, som havde det meget smaat; Fader var ved at blive gammel og aflægs; det var det Afsnit i den Tids Landarbejderliv, der var haardest

og strengest at komme over. Fortjenesten blev lille, naar Arbejdsejnen svigtede, der kunde ikke faas Hjælp, kun Fattigforsørgelse, og mine Forældre var for stolte til at tænke derpaa. Fader var blevet slemt plaget af Gigt og sit knugende Tungsind, han saa vist ikke mere nogen Udvej frem i Tiden. En Dag døde han pludselig og uventet.

[Da M. L. var et stykke oppe i trediveerne, giftede han sig med Christiane.]

Vi blev saa gift en solfyldt Sommerdag. (...) Og det blev til en Guds Velsignelse. Vi fik tyve af de lykkeligste Aar i mit Liv, og jeg erfarede straks, hvilken herlig og god Kammerat min Hustru var. (...) Der blev ikke truffet nogen Ordning med Hensyn til vore Hjem. Min Hustru flyttede til vort Hjem i Skindbjerg.

Det var ingen let Opgave for hende, Moder tog ikke særlig venligt mod sin Afløser og sagde bebrejdende til mig: - Hun ser saa forslidt ud, tror du, hun er rask? Jeg var ikke glad for Bemærkningen og svarede: - Det er nu hendes Adelsmærke, maaske kan vi skaa-ne hende noget. Christiane græd, naar vi var alene, hun havde mærket den kølige Modtagelse og længtes hjem til sine Forældre. Ja, det er ofte vanskeligt for unge og gamle at komme til Rette om Tingene, vi gamle kan være aparte og irriterende for Ungdommen. Min Hustru var kommet som en Fremmed i vort Hjem, hvor Moder havde været i ca. 50 Aar, saa Begyndelsen var svær. Jeg var paa Færde for at jævne og rette ud paa en god Maade; et Hjem, hvor der ikke er Fred og Forstaaelse, er en Ulykke. Det var to dygtige Kvinder, en Hustru og en Moder, som vi jo er knyttet til med Livets stærkeste Baand. Det var min Opgave at faa dem i et godt Samarbejde, og det lykkedes, da Skæbnen kom os til Hjælp.

Moder blev syg i ca. 14 dage. Christiane var af Naturen Sygeplejerske og tog sig af Moder med rørende Omhu, og Hjemmet kom nu helt under hendes unge, stærke Varetægt; det blev hurtigt kendt (:mærkedes) overalt i Hjemmet.

Kilde 2.

b. Fra Hunderup Andelsmejeri 1884-85

Hunderup ligger i Sydvestjylland ca. 10 km nord for Ribe. Fra Forhandlingsprotokol for bestyrelsen for Hunderup Andelsmejeri 1884 ff., i Hunderup sogns lokalhistoriske arkiv.

Vedtægter

År 1884 den 10. februar blev det bestemt, at oprette et andelsmejeri¹ i Hunderup. Kontrakten eller vedtægterne mellem mejeriets interessen-

(176)

ter blev forelagt den sammenkaldte generalforsamling, drøftet og derpå underskrevet af 61 interessenter med 300 køer. Kontrakten blev henlagt til underskrift indtil månedens udgang. Beboerne i Terpager optoges i interessentskabet på betingelse af, at de leverede mælken af mindst 40 køer, og at de bekoster anlæggelse og vedligeholdelse af en vej fra Terpager og ligeover til den offentlige vej ved Mulvad.

Vedtægter mellem interessenterne i Hunderup Andelsmejeri.

Undertegnede beboere i Hunderup sogn o.fl. tilstår herved at have vedtaget i forening at anlægge og drive et andelsmejeri på følgende betingelser:

1.

Vi underskrevne, der ved vore underskrifter forbinder os som interessenter i andelsmejeriet, forpligter os alle sammen til i et tidsrum af mindst 3 år at levere al den mælk, vore køer giver, til andelsmejeriet, dog med undtagelse af hvad der bruges i enhver husholdning. Den, der efter denne tid træder ud, skal fremdeles tilsvare mejeriet 5 kr. årlig i 2 år af hver indtegnet ko til gældens afbetaling med mindre generalforsamlingen finder anledning til enten helt eller delvist at fritage ham derfor.

2.

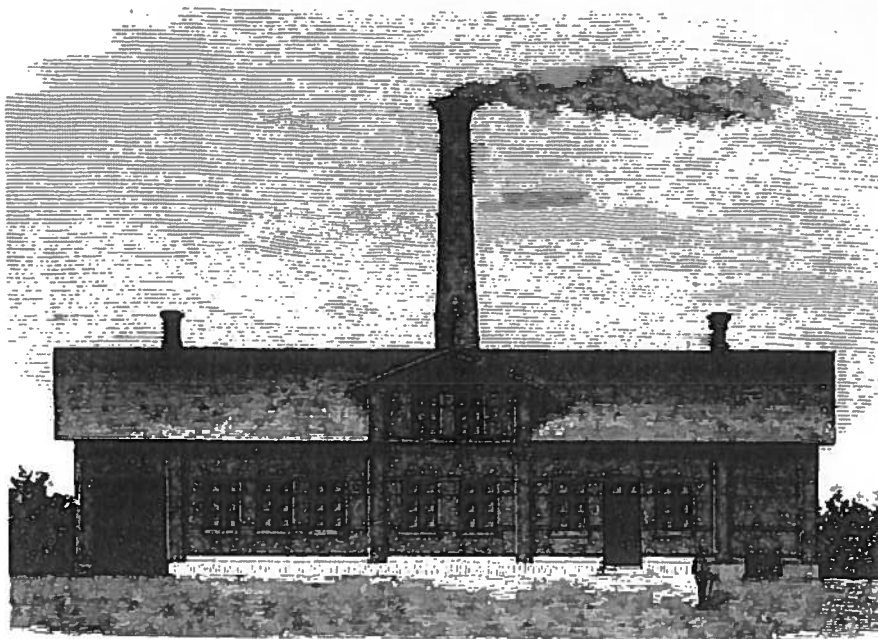
Andelsmejeriet betaler leverandørerne for hver kande² nymalket mælk efter en syvendedel af Grosserersocietetets topnotering³ af smørret. Leverandørerne er forpligtede til at tage al den skummede mælk og kærnemælken tilbage i forhold til den mælkemængde, de leverer imod en godtgørelse til mejeriet af 4 øre pr. kande.

3.

Interessentskabets anliggender ledes af en bestyrelse på 5 medlemmer - 2 i Sejstrup og 3 i Hunderup skoledistrikter, der vælges af den årlige ordinære generalforsamling ved simpel stemmeflerhed. . . Bestyrelsen skal være pligtig til hos leverandørerne at foretage eftersyn for at holde rede på, hvorledes fodringen foregår og mælken behandles på stedet.

4.

I ethvert års maj måned afholdes en ordinær generalforsamling efter forud sket bekendtgørelse på kirkestævne⁴. . . Generalforsamlingen har den øverste myndighed i alle foreningens anliggender og ved enhver der behandlet sag gør simpel stemmeflerhed udslaget med undtagelse af forslag til andelsmejeriets ophævelse, der kun kan vedtages, såfremt de mødte afgiver de to tredjedele stemmer derfor ved to på hinanden

Et i 1889 anlagt andelsmejeri til 6-700 køer.

følgende generalforsamlinger, og interessenterne er i dette tilfælde stemmeberettigede i forhold til det antal køer, de er indtegnede for, eller en stemme for hver ko.

5.

Bestyrelsen besørger mejeribygningen opført, indkøber maskiner og redskaber, og besørger i det hele mejeriets anlæg, og er berettiget til at optage det dertil fornødne lån (overslaget er ca. 10.000 kr.), for hvilket samtlige interessenter garanterer alle som en og en som alle. Garantien stilles i forhold til det koantal, enhver er indtegnet for i henhold til vedhæftede liste. Kørsel med materiale til bygningen er bestyrelsen berettiget til at lade interessenterne udføre efter koantal.

6.

Lånet afbetales i løbet af 5 år med en femtedel årlig. Udgiften til driften, lånets forrentning og afbetaling afholdes af overskuddet. Hvad overskud der bliver derudover, fordeles efter betalingen for den leverede mælke-mængde ved årets ende. . .

8.

Enhver interessent er forpligtet til at levere mælken til de tider, der

nærmere bliver at bestemme, og på de steder hvorom der er truffet mundtlig aftale (det er vedtaget at lade bestyrelsen ordne køreplanen).

9.

Enhver interessent er forpligtet til at fodre sine malkekøer forsvarlig og til i de måneder, køerne står på stald, nemlig fra midt i oktober til midt i maj, at tilsætte fodret daglig mindst 1 pd. rapskager til hver ko, der malkes.

Af rodfrugter må der kun bruges et mindre kvantum efter bestyrelsens og mejeristens anvisning. Med raps, ærter, vikker og spergel⁵ i moden tilstand som også med fordærvet foder må der aldeles ikke fodres.

Malkningen skal foregå førend der muges. Rapskagerne indkøbes af interessentskabet og udleveres fra andelsmejeriet.

10.

Mælken skal leveres sød i ren og uforfalsket tilstand. Af syge køer må ingen mælk leveres, ligesom ej heller af nykælvede køer før efter det 12. mål⁶ efter kælvningen. Skulle det vise sig, at nogen leverandørs mælk er forfalsket enten ved tilsætning af vand eller andre indblandinger, eller syge køers mælk blandes deri, eller spandene ikke holdes rene, da er vedkommende leverandør hjemfalden til udelukkelse af foreningen og at betale en bøde af 10 kroner for hver af hans malkekøer foruden den straf, han ellers måtte blive ikendt for bedragerisk forhold. Skulle det imidlertid oplyses, at forfalskningerne er foregået uden leverandørens vidende og vilje, da bortfalder bøden, hvorimod han i ethvert tilfælde skal erstatte den skade, det tab, som ved forfalskningen er lidt. Angående misligholdelse af disse bestemmelser er interessenterne underkastede bestyrelsens kendelser, som dog kan indankes for en generalforsamling, som så endelig afgør sagen.

11.

Bestyrelsen sørger for, at enhver leverandørs levering indføres i en protokol i mejeriet, og meddelelse derom tilstilles enhver ugentlig. Der føres en hovedbog over udgifter og indtægter. Fjorten dage inde i måneden gives der leverandørerne afregning for den foregående måned.

12.

På den årlige ordinære generalforsamling fremlægger bestyrelsen det reviderede årsregnskab, der skal være revideret af 2 revisorer, der ligeledes ved den ordinære generalforsamling dertil udvælges ved simpel stemmeflerhed.

Således vedtaget Hunderup d. 10. februar 1884.

(Derefter følger en fortegnelse over interessenternes navne, bopæl og antal køer. Efter antal af køer fordeler interessenterne sig således:)

Antal køer	Interessenter	I alt køer
1	3	3
2	19	38
3	14	42
4	15	60
5	3	15
6	13	78
7	2	14
8	8	64
9	0	0
10	1	10
11	1	11
12	2	24
	81	359

Derefter foretoges bestyrelsesvalg med følgende resultat: Hans Andersen Holdensen (8 køer) valgtes med 53 stemmer, Mikkil Nielsen (6 køer) med 49. Peder K. Pedersen (12 køer) med 36. Peder Tobiasen (8 køer) med 36 og Asmus Jæger⁷ (4 køer) med 28 st. . .

Noter:

1. Oprindelig stod fællesmejeri, men dette er overalt ændret til andelsmejeri.
2. En kande: rummål svarende til 1,9 liter.
3. Grosserersocietetet: sammenslutningen af københavnske grosserere. Grosserersocietetet bestyrede Københavns Børs, hvorfra der udsendtes daglige noteringer (prisbedømmelser) på smør, vekselkurser m.v.
4. Kirkestævne: møde i kirkens våbenhus eller ved kirkegården med oplæsning af meddelelser af ikke kirkelig art.
5. Vikker og spergel: planter af henholdsvis ærteblomst- og nellikefamilien.
6. Mål: malkning (efter kælvningen).
7. Asmus Jæger var lærer.

- 7 -

Kilde 3.

Fra: <http://www.kvininfo.dk/kilde.php?kilde=225>

I foredraget "Nutidens sædelige Lighedskrav" bakkede Elisabeth Grundtvig op om "handskemoralen", der krævede seksuel afholdenhed for begge køn inden giftermål.

Elisabeth Grundtvig: "Nutidens sædelige Lighedskrav" i "Kvinden og Samfundet", 1887, s. 81-93 (uddrag)

5 Indledning til en Forhandling i Dansk Kvindesamfund 16de Marts 1887

Der er i denne Verden Strid og Uenighed om mange Ting, ja, om de allerfleste, og der gives måske kun en eneste Ting, som alle Mennesker uden Undtagelse er fuldt enige om. Men den har der også været Enighed om, så længe der har været Mennesker til, (...) *at vi vil være lykkelige*. Hver Tid, hvert Folk og hvert Menneske søger ganske vist Lykken på sin Måde og giver den sit Navn, nogle kalder den Ære, andre Rigdom, og andre Kærlighed, andre igen Arbejde i Menneskehedens Tjeneste; nogle søger den her på Jorden, andre i en Tilværelse efter denne; men hvad vi så kalder vor Stræben og vort Mål, så er det dog det samme for os alle: Lykke. - Nu er der Tider, hvor denne Stræben har en ensartet Form, hvor et helt Folk eller mange Folk, stundum (*red: sommetider; nu og da; af og til*) hele den civiliserede Verden, samler alt, hvad de mener, de trænger til for at ære lykkelige, i et eneste Ord. Engang råbte alle: Gud vil det! og drog til det hellige Land, en anden Gang lød Råbet: Oplysning, Oplysning! fra Land til Land; nu i det sidste Århundrede har Løsenet hele vor Verdensdel over været Frihed og Lighed. Der har vist aldrig været noget Feltråb, som har samlet flere om sig end dette, og der har vist aldrig været knyttet mere Håb til noget.

20 Det samler også dem, som før kun på anden Hånd var med i den almene Stræben efter Lykke, det samler Kvinderne om sig. De sad hjemme, da Mændene drog på Korstog, dem tænkte man ikke meget på, da man råbte på Oplysning - men Lighed og Frihed for alle Mennesker, det gælder også dem. Og de har rejst sig - ikke alle, desværre, langt fra alle, men dog mange - og de har sagt: Ja, det er det, vi vil, Frihed og Lighed; vi vil være fri for alle Fordomme og Indskrænkninger, der før har hæmmet os, og vi vil stilles lige med Manden i alt, hvad der er menneskeligt, vi vil stå ved hans Side i Familien, i Kommunen, i Staten, i Samfundslivet, vi vil stå lige for Loven, og vi vil have den samme Moral. Det er denne sidste Fordring: *Lighed mellem Mand og Kvinde i sædelig Henseende*, som vi vil tale sammen om i Aften.

30 Der er for Tiden Ulighed, det ved vi alle så godt, at det her ikke behøver nærmere at påvises, men kun at nævnes. Vi ved alle, at Samfundsbevidstheden hidtil har krævet Kyskhed af den ugifte Kvinde og Troskab af den gifte, mens den samme Samfundsbevidsthed hverken har krævet Kyskhed eller Troskab af Manden. Og vi har alle set de Misforhold og den Ulykke, som denne forskellige Samfundslov for de to Køn har ført til. Men vi har tillige set, at Samfundsbevidstheden på dette Punkt var i Færd med at forandre sig; vi har set flere og flere få Øjnene op for, at der var noget forkert ved denne Ulighed, og nu til sidst hører vi også på dette Område Råbet: Lige Ret for Mand og Kvinde.

Lige Ret - ja, det er mange enige om, men hvordan? Lighed kan jo her nås ad to Veje: Kvinderne kan blive som Mænd, og Mændene kan blive som Kvinder. Hvilken Lighed er det, vi ønsker? (...)

Den ene Lighedsfordring lyder sådan: Kønndriften er uimodståelig, ikke blot for Manden, men også for Kvinden. Hun har hidtil ikke været sig dette fuldt bevidst, har været hildet (=holde fanget) i

40 Fordomme og systematisk forkuet (= undertrykt) på Kønslivets Område. Dette bør forandres. (...)

Og for at få en vis Ret til at iværksætte deres Revolution, påberåber de sig så Kvindernes Natur og siger: Det er nødvendigt for Kvindernes Helbred og Åndskraft, at de opgiver deres Kyskhed; den er kun Tvang og Unatur.

45 Det er et vanskeligt Spørgsmål, dette, hvad der er Kvindernes *egentlige* Natur. Menneskenatur er jo nemlig ikke noget, der bliver til en Gang for alle og så er fuld færdigt, ude af Stand til at forandre og omdanne sig; Menneskenatur er jo tværtimod en meget levende Ting med Mulighed til at forme sig på mangfoldige Måder og i høj Grad afhængig af Tid og Sted og mange andre Forhold. Hvad er nu Kvindernes egentlige Natur? Er det den, vi havde, da Menneskene først blev sig bevidst som

50 Mennesker? Er det den, de vilde Folkeslags Kvinder endnu har? Eller er det den, de danske Kvinder havde for tusinde År siden? Ja, jeg stiller Spørgsmålet hen til Besvarelse.

Nu indrømmer imidlertid alle de Mænd og de få Kvinder, der har udtalt sig om Sagen, at Kulturkvindens Natur for Øjeblikket er mindre sanselig end Mandens, at hendes Drift i Reglen er underordnet Følelses- og Fornuft- og Pligthensyn, som f. E. Ægteskabet. Hvem indestår os nu for,

55 at det Standpunkt, som Udviklingen åbenbart har ført os til, at det er uholdbart, at den Natur, som er Frugten af Århundreders Opdragelse, at den virkelig er Unatur? (...)

Hvis Forholdene nu er sådan, som jeg har søgt at fremstille dem, hvis Sanseligheden kun er til Stede som et underordnet Moment i *Kvindernes nuværende Natur* - og det er vi alle enige om - og hvis hverken åndelig og legemlig Forkrøbling eller undergravende sanselige Længsler og Savn peger

60 hen på, at ubundet Kønsliv er *Kvindernes egentlige Natur*, er der så nogen Grund til for Kvindernes egen Skyld at fremkalde en Forandring i denne Tingenes Tilstand? Ville en sådan Forandring gøre Summen af Glæde større og Summen af Smerte mindre blandt Kvinderne? Jeg tror det ikke. Er Mændene, som tilfredsstiller deres Drift, er de så lykkelige? (...) - Nej, det er det ganske vist ikke; både Strindberg¹ og Schopenhauer² og Arne Garborg³ fortæller hver på sin Vis om

65 det Slaveliv, som den ustyrlige Kønndrift fører til. Lykkedes Revolutioneringen af Kvindernes Sædelighedsbevidsthed, ville Kvinderne sikkert i denne stærke Drift få en Lidelse mere, ikke en mindre - det fortæller Mændene os selv. (...)

Vi kan nu kun spørge: Vilde Mændene blive lykkeligere, når Kvinderne blev som de? Ja, Svaret må blive forskelligt efter vor forskellige Opfattelse af hvad Lykke er. Hvis den højeste Lykke virkelig

70 er at tilfredsstille de legemlige Drifter og først og fremmest den, der er kaldet Livets "Centrdrift", Kønndriften, så ville det ganske vist være et Gode for Mændene uden Bånd og Skranker, enten disse nu var Samfundsfordomme eller kvindelig Kyskhed eller Ægteskabsløfter, at kunne give sig hen til deres Drift. Men hvis det er sandt, hvad mange af os mener, at de, der kender både sanselige og

¹ August Strindberg, svensk forfatter (1849-1912). Strindberg er ofte blevet omtalt som kvindejendsk i sin litteratur og dramatik.

² Arthur Schopenhauer, tysk filosof (1788-1860). Ifølge S. tilfredsstilles menneskets livsvilje aldrig varigt, fordi opfyldte behov og begær kun skaber nye i en endeløs kæde af lidelse.

³ Arne Garborg, norsk forfatter (1859-1924). Garborg deltog i den norske sædelighedsdebat.

75 åndelige Glæder foretrækker de sidste, hvis åndelige Glæder skaber den højeste Lykke, så ville det være en stor Uret, vi gjorde imod Mændene, hvis vi for Øjeblikket fulgte deres Råd og blev som de - rent bortset fra, om vi kunne og burde bringe et sådant Offer. (...)

Umulig er en Forandring af Mandens nuværende Natur vistnok ikke.

80 Og når vi tænker os den Tilstand, som vilde indtræde, hvis en sådan Forandring virkelig fandt Sted, hvis Flertallet af Mændene blev kyske og trofaste - når vi tænker os et Samfund, hvor den sanselige Drift kun fandtes i Forbindelse med Kærlighed, hvor Mænd og Kvinder levede i rene, lykkelige Ægteskaber og hjalp hinanden i Livets Arbejde, et Samfund, hvor Forførelse, Voldtægt, Prostitution og al den Elendighed, som følger dermed, næppe kendtes uden af Navn, hvor der ingen stakkels hjemløse Børn var - tænker vi os dette, da siger vist de fleste af os: Det er Lykke. (...)

85 Hvem der nu har Ret, disse, der vil Revolution, eller de andre, der vil Reform, det er det, vi her i Aften skulde prøve på at få lidt Klarhed over.

De har nu hørt min Mening om Sagen; nu længes jeg efter at høre Deres, efter at få at vide, hvad De i dette Spørgsmål mener er Sandhed og Løgn, og efter at lære at kende den Vej, De vil slå ind på, for på dette Område at nå det, vi alle er enige om at stræbe efter: Lykken.

Elisabeth Grundtvig.

Kilde 4.

'Kvindens politiske Valgret og Valgbarhed'- tale af Johanne Meyer, 1888

Kildeintroduktion:

5 Denne tale blev holdt af kvindesagsforkæmper Johanne Meyer (1838-1915), der var redaktør på tidsskriftet 'Hvad-vi-vil' og medstifter af Kvindelig Fremskridtsforening. Talen blev holdt ved Nordisk Kvindesagsmøde i København i 1888 og blev efterfølgende trykt i 'Hvad-vi-vil'.

10 I talen lagde Johanne Meyer særligt vægt på, at valgret skulle gælde både gifte og ugifte kvinder og omhandle både den kommunale og politiske valgret. Talen var dermed også en reaktion på det lovforslag, der kort tid forinden var blevet behandlet i Rigsdagen, og som kun omhandlede kommunal valgret til enker og ugifte kvinder.

Kildetekst:

Kvindens politiske Valgret og Valgbarhed

(En Tale, holdt ved Nordisk Kvindesagsmøde i København.)

15 Der tales i vor Tid saa meget om de besiddende og de besiddelsesløse, om den Uret, der øves mod Mennesket i den fjerde Stand, og med Rette; men i Virkeligheden er kun en Del af Folket besiddelsesløs, og det er Kvinderne.

Hver Gang en Stand har kæmpet for sine Rettigheder som Menneske - som Borger - Bonde - har det altid været med hende ude af Betragtning; hendes Kaar kunde være mere eller mindre
20 trykkende under og ved Kampen, men at hun var et Menneske, der lige saa fuldt som Manden trængte til at leve et Liv i Frihed og Ansvar, det tænkte der ikke paa! Folket fortsatte stadig sin Udvikling med den ene Halvdelen udenfor Ligestillelse.

[...]

Systematisk holdt nede ved religiøse og huslige Følelser er Kvinden opdraget, men Sandheden er
25 stærk i vore Dage, og Lyset falder tydeligt over alle officielle Løgne, hvorefter ingen er saa stor som Kvindens Opdragelse og Stilling i Samfundet, thi den omfatter over Halvdelen af Menneskeslægten, og jeg vil ønske, at jeg i dette Øjeblik ikke maa staa som en, der klager, men som en virkelig Anklager over for det Samfund, der som en Daare holder de Kræfter nede, som skulle bygge dets egen Lykke op.

30 Der fremkom i vor sidste Rigsdagssamling et Forslag om at give Kvinden kommunal Valgret, et Forslag, som, hvis det var blevet vedtaget, var kommet den ugifte Kvinde til gode.

Vi kan saa godt forstaa, at aktive Politikere maa som Sømænd i Modvind krydse og øve forskellig Taktik, alt som Vinden blæser; men Vælgerfolket, vi, som staa bag ved, vi maa holde klare Principper, og vi vil derfor ikke skjule, at det, vi Kvinder vil, det er politisk og kommunal Valgret og
35 Valgbarhed baade for den gifte og den ugifte Kvinde.

At Kvindesagens Centrum er den gifte Kvinde, vil let forstaas, naar vi tænke paa, at det er den unge Slægt, til hvem vi knytte vores Haab; men hvorledes skal dens Opdragelse komme i det rette Spor, naar Moderen, den nærmeste Opdragerinde, ikke har nogen Deltagelse i det offentlige Liv.

40 Den væsentligste Anke, der rejses herimod, er, at Kvinden har andre Evner end Manden. Der siges ikke, at hun er ringere end han; heller ikke anses hun i kriminelle Sager for mindre Personlighed end han, da hun heri straffes i Lighed med Manden. I Skattepligter og i personlige Pligter dømmes hun ligestillet. Kun naar hun kræver sin Ret i Ordningen af det offentlige, da bliver man pludselig øm over hende og nænner ikke at drage hende ind heri.

45 "Hvis Kvindens Evner er ringere end Mandens", siger *Grundtvig* etsteds, "hvorfor taler vi da til hende om det højeste og bedste, om Gud og om Kærlighed?" Nej, det er heller ikke det. Hun roses jo stadig for sine dybe Evner, sin Moderlighed, sin Ømhed og Forstaaelse af de lidende, sin Skønhedssans, sin Sympathi for Kunst og Poesi, og til Overflod besidder hun Husholderiskhed.

50 Alle disse Kræfter og Evner, som skattes saa højt i Hjemmet, hvorledes tror man, at de uden Skade kan undværes i Ordningen af det offentlige Liv? Og er der i det hele taget saa stor Forskel paa Husholdningerne i det smaa og Husholdningerne i det store? Vi tror det ikke.

[...]

"Men Kvinden har intet Kendskab til offentlige Sager", kan der svares. Dog, har alle Mænd det? Eller er det i det hele taget muligt at være sagkyndig i alt? Og det er da heller ikke rimeligt, at Kvinden strax skulde springe ind og blive Formand i alle Statsforetagender som
55 Jærnbaneanlæggelser, Sø- og Handelsfart og i Ordning af Hær og Flaade. Hun vil rimeligvis komme til at begynde der, hvor hun særlig har sit Kendskab: Skolevæsenet, Fattigvæsenet og Omsorgen for de gamle og lidende.

[...]

60 Netop derfor er det, at vi ønske Kvinden ind i Kommunen, hvor hun kan faa direkte Indflydelse paa alle slige Sager; men hvor ønskeligt dette end kan være, vil det dog ikke gøre nogen væsentlig Forskel i vores bestaaende Tilstande; i al Fald vil det ikke løse vore sociale Spørgsmaal.

Ganske vist er det en Ære for et Folk, at det behandler sine gamle og syge human, sørger for, at der i arbejdsløse Tider gives Hjælp og human Behandling over for dem, der er i Nød; men der er noget, der er meget større end at give Almisse, og det er: **at ordne sit Samfund saaledes, at der ingen fattige er.**
65

Derfor mener jeg, at det er ind i Statens Styrelse, at Kvinden maa, ind i selve Lovgivningsarbejdet. Det er politisk Valgret og Valgbarhed, Kvinden maa have; thi det er navnlig i Statens Styrelse, at de kvindelige Elementer mangle.

[...]

70 *Samfundet har ikke Raad til at undvære Halvdelen af Folkets Deltagelse i det almene Vel.*

Digteren Ploug sagde i Landstinget i Vinter, da han var Ordfører for Flertallet i Landstinget, der ikke ønskede Kvinderne ind i det offentlige Liv: "Kvinden bør ikke komme ind, thi det er hendes Sag at tage sig af Hjærteanliggender". Han burde have sagt: Derfor bør Kvinden komme ind, thi Ordningen af vores Samfund er et Hjærteanliggende.

75 [...]

Ind i selve Lovgivningsarbejdet maa Kvinden, hvis det er sandt, at hun har mere Følelse end Manden; thi det er Love, som er gennemtrængte af Humanitetsfølelsen, vi maa have, Love, som kan bestaa, uden at man behøver at frygte for, at de, som kaldes de besiddende, skal miste ved at gøre, hvad *Ret* er.

80 Nu ved jeg godt, at mange vil sige, at det, at forlange Valgret og Valgbarhed for den gifte Kvinde for Øjeblikket, er ørkesløs Tale; thi det er upraktisk, vi maa tage Forholdene, som de er, Grundloven maatte ellers helt forandres; og naturligvis maa den forandres, den er dog ikke evig og uforanderlig. Den gifte Kvinde er Centrum i Kvindesagen, saa vist som Ægteskabet er Slægtens Vugge; her er Udgangspunktet, her maa der begyndes. Barnet maa fødes af en fri Moder i et frit
85 Hjem med sin Valgret og Valgbarhed for Øje.

[...]

Lad os derfor sætte alt ind paa at holde klare Principper under hvilken som helst Taktik, vore politiske Kvindesagsvenner maa øve, og højt og lydt udtale, at det, vi Kvinder vil, er *politisk og kommunal Valgret og Valgbarhed baade for den gifte og for den ugifte Kvinde*.

90

(Fra: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kvindens-politiske-valgret-og-valgbarhed-tale-af-johanne-meyer-1888>)

Kilde 5.

Louis Pio: "Maalet er fuldt!" 2. maj 1872

Kildeintroduktion:

Louis Pio (1841-1894), der var formand for den danske afdeling af Socialistisk Internationale, indkaldte den 2. maj 1872 til et møde for arbejdere på Københavns Nørre Fælled. Folkemødet skulle holdes på Fælleden søndag den 5. maj i solidaritet med de københavnske murere, der strejkede over deres arbejdsforhold. Indkaldelsen blev ledsaget af artiklen "Maalet er fuldt!", der fra myndighedernes side blev opfattet som en trussel om et muligt oprør.

Politiet forbød mødet, og natten mellem den 4. og 5. maj blev Pio sammen med de to andre ledere i arbejderbevægelsen, Harald Brix (1841-1881) og Paul Geleff (1842-1928), arresteret. De blev senere idømt lange fængselsdomme. Tusinder af arbejdere dukkede trods forbudet op på Nørre Fælled den 5. maj. Politi og militær angreb de fremmødte og flere hundrede blev såret. Hændelsen blev efterfølgende kendt som Slaget på Fælleden.

Nedenfor ses først artiklen i avisen Socialisten fra torsdag 2. maj 1872 og dernæst en transskription af teksten i artiklen.

Kildetekst:

Førstkommende Søndag d. 5te Maj Eftermiddag Kl. 4

afholdes paa

Nørrefælled,

efter Opfordring fra Arbejdere i alle Fag,

et Folkemøde,

hvortil alle Københavns og Omegns Arbejdere indbydes.

København, d. 1ste Maj 1872.

Bestyrelsen for den internationale Arbejderforening:

Louis Pio,

Povl Geleff,

H. Brix,

Stormester.

Kasserer.

Sekretær.

Maalet er fuldt!

Snart dages det, Brødre, det lysner i Øst!

Til Arbejdet fremad i Kor!

Løgn og Bagtalelser i Bladene, ulovlig Fremfærd af Avtoriteterne, Had og Forfølgelse fra Kapitalisternes Side, det er den „Imødekommen“, der er vist vore smaa og billige Fordringer af de idiotiske Magthavere. Denne Lejlighed burde gribes, sagde de, for ret at vise Arbejderen, hvor

afhængig han er af Kapitalens Naade og Barmhjertighed, for at lade ham føle, hvor let det er for den lille herskende Klike, *paa aldeles storborger-lovlig Maade* at sulte ham ihjel, hvis han ikke
35 bøjer Nakken under Aaget, hvis han ikke kryber til Korset og beder om den Naade, at maatte slide som sædvanligt for at forøge Indholdet af Storborgernes velspækkede Pengepunge.

Og hvor ypperligt forstaar vore Modstandere ikke at enes, naar det gælder en saadan Sag! Ministre, Magistrat, Politidirektør, Grundejere og Pengeposemænd, — alle har de faaet travlt med at sammensværgе dem mod *Folket*; alle føler de, at nu gælder det at kvæle Frihedsspiren,
40 ligegyldigt om det skal ske „*med eller uden Loven*“. Derfor løser Ministeriet Murmesteren, der har det kgl. Teater, fra hans Forpligtelser; derfor opkalder Crone hver Dag Mursvende, omendskønt de ikke har forset sig; derfor udsætter Magistraten Murerlærlingenes Prøver, og har endog den Frækhed at ville røve Laugenes Penge og gøre Københavns Haandværkere og
Arbejdere *umyndige*; derfor overfalder Ligningskommissionen Mursvendene med Breve; derfor
45 inddriver Grundejerne ubarmhjertigt Huslejen hos de Strikende; derfor skælder Friskolelærerne deres uskyldige Børn ud; derfor nægter Understøttelsesforeningerne at hjælpe de Nødlidende blandt dem; derfor falder endelig hele Pressen over dem med Løgn og Skældsord, med Haan og Trusler.

Københavns Arbejdere!

50 Vor ivrigste og mest hadefulde Modstander, Redaktør C. Ploug, erklærer i „Fædrelandet“, at „Samfundets Tarv fordrer paa det bestemteste, at dette Forsøg (Murerskruen) falder saaledes ud, at Arbejderne kommer til bedre Erkendelse af deres egen Interesse“, det vil med andre Ord sige, at han opfordrer Murmestrene til at sulte deres Svende ud, for at ikke de andre Haandværkere og Arbejdere ogsaa skal faa Mod til at forsøge at forbedre deres Kaar!

55 Skal vi da som Lam lade os føre til Kapitalens Slagterbænk? Skal vi taale, at vore Fjender maaske for flere Aar stanser vor Fremgang? **Nej, det kan Københavns Arbejdere ikke være bekendt!** Lad os derfor samle os; Regeringerne plejer jo hvert Øjeblik at holde Revu over de af deres Undersaatter, som de ved første givne Lejlighed vil ofre paa Krigsgalskabens Alter for at tilfredsstille deres Ærgerrighed. Lad os da engang holde Mandtal over **alle frie Arbejdere**, over
60 Alle, som vil hjælpe os i Kampen mod Kapitalen; vi vil da faa at kende vor egen Magt og vore Fjenders Svaghed; samlede i tusindvis vil vi stille vore Fordringer og love hverandre at staa Last og Brast indtil Sejren er vor!

Men Jer, I Guldets Dyrkere! I, de Fattiges Udsugere! Eder vil vi endnu **en Gang** tilraabe: „I har i Aartusinder iskænket os en bitter Livsdrik; vogt Jer nu, **Maalet er fuldt!** Lad der ikke komme en
65 eneste Draabe til, eller — **det flyder over!**“

(Link: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/louis-pio-maalet-er-fuldt-1872>)

Kilde 6.

b. Lock-ouden og den politiske kamp

Fra den socialdemokratiske journalist og agitator Emil Marott*: Tidsbilleder. Livserindringer, 1930, s. 66-68.

I det bevægede år 1885 fik vi også en faglig kamp, der ruskede stærkt op, nemlig smedenes strejke med F. Hurup som leder. Den strejke blev i høj grad præget af den politiske kamp, også i landsbyerne samledes der bidrag til smedene.

Fra Århus drog jeg en dag ud, ledsaget af smed Sørensen og former Westerblaa. Vi agtede os til møde i den stad Grenå, og formålet var at samle penge ind til smedenes krigskasse.

Hvis nogen havde nævnt den mulighed for os, at en sådan ekspedition til den lille konservative by kunne mislykkes, ville vi have smilet overbærende. Vi troede fuldt og fast, at den ildhu og selvtillid, vi følte, skulle gøre et sådant indtryk på de brave Grenåboere, at vi ville få skæppen fuld, og at Socialdemokratiet, der i Grenå kun talte 20 mand under typograf Blombergs førerskab, ved vor afrejse ville have fået sine tilhængeres antal mangedoblet.

Vi havde lejet hotel »Skandinavien«'s sal, som blev fyldt til sidste plads. På forreste bænk sad byens højreredaktør, den nidkære Færch, en lille, rødmosset mand.

Jeg var første taler, og jeg begyndte lidt diplomatisk-beregående, men det kunne jo ikke undgås, at forhammeren også blev brugt. Det gjorde man i de tider, og der var da særlig grund til at gøre det, når emnet var smedenes strejke.

Men efterhånden blev den lille redaktør mere rødmosset, og da jeg i min omtale af provisoriet kom til at sige nogle slemme ord, rejste han sig op, slog ud med hånden og opfordrede til, som protest mod disse udtalelser at synge »Kong Kristian stod ved højen mast«.

Opfordringen blev prompte efterkommet af hele den store forsamling undtagen de tyve socialdemokrater, der trofast blev siddende, skønt det var forbundet med en vis risiko. Og nu tordnede sangen gennem salen.

Jeg måtte naturligvis holde inde med skydningen og fik nu lidt tid til at tænke videre over min tale. Jeg tog da fat igen, men snart blev det atter galt og 2. vers af kongesangen lød gennem salen. På den måde blev hele sangen sunget!

Det blev en tale med akkompagnement. Mon nogen taler i nutiden kan opvise noget lignende?

Efter mig tog mine to kammerater, smeden og formereen fat, og stemningen steg yderligere nogle grader i vejret. Så indtog Højre skansen med taler af Færch, byens apoteker og skolebestyrer Reventlow.

„Skomager blev ved din Læst“.

Under Strejken har en Knaardmand faaet nogle Sværte ud i sig for at hjælpe sig med Høstarbejdet. Et læge kraftedigt ful med Høstamrene, da Bønder for dette udbryder han: „Men hvad gjør I der?“ Smedene: „Vi gjøre, hvad I har bebt os om vi saa Sværte.“

Under lock-outen 1885 fik mange af de lock-outede smede arbejde hos bønder, der støttede dem på denne måde.

Og en hidsig debat fulgte. Men indsamlingen? Ja, der blev ikke stort udbytte til smedene. Mødet endte i et voldsomt spektakel, og det var ved at komme til håndgribeligheder. Men de kom først bagefter.

De få socialdemokrater samledes for at spise lidt aftensmad, medens Højre indtog en middag på hotel »Dagmar«, byens allerfineste sted. Senere kom de tilbage til et sold i samme lokale, hvor vi sad, under idelige hurraråb for Estrup, Fædrelandet o.s.v. Men det var i længden ikke nok for de ophedede hoveder, og tordenskyerne samlede sig om den eneste tilstedeværende venstremand, overretssagfører Brochermann, der opponerede mod redaktør Færchs optræden. Omsider tog han plads ved vort kaffebord, men højremændene fulgte efter og rasede imod ham. Brochermann gav kraftigt svar på tiltale. Han var leder af byens sparekasse og lod i denne egenskab et par af de mest nærgående vide, at de var nogle usle stympere, der ikke en gang kunne betale forfaldne renter, men alligevel skabede sig som om de var herrer i landet.

Mens dette stod på, forlod socialdemokraterne lokalet for at undgå slagsmål, og vi søgte at få den omstridte venstremand med. Men pludselig for flokken løs på den store, svære mand og kastede ham ned

ad en trappe, der førte ned til porten. Heldigvis befandt jeg mig på trappen, og Brochermann kom i farten til at hænge på mig. Jeg tog stødet af. Således kom Socialdemokratiet fra dette slag med Venstre på ryggen!

Jeg skrev en beretning om det bevægede møde i »Demokraten«¹ under overskriften »Stormens brag«. Den lokale politibetjent, som var en af de værste urostiftere, følte sig brøsthølden over beskrivelsen af hans meriter og anlagde sag. Det blev til en bøde på 100 kr., som jeg betalte med 2 dages vand og brød hos Stöckelbach.

Det fik jeg for min part altså ud af rejsen til Grenå!

Note:

1. Demokraten: Socialdemokratiets avis i Århus.

Kilde 7.

Øletikette med portræt af konseilspræsident J.B.S. Estrup.

3. © Estrups statskup 1884-1886

På Højres delegeretmøde december 1884 var der stemning for, at den siddende regering skulle blive siddende for at gennemføre det fæstningsbyggeri omkring København, som Folketinget flere gange havde sagt nej til. At regeringen J.B.S. Estrup så måtte gribe til udstedelse af provisoriske finanslove, der indeholdt bevillinger, Folketinget havde sagt nej til, var der ikke noget at gøre ved.

Nedenfor følger først et indlæg af proprietær M. Matzen, som vandt genklang i forsamlingen. Derefter følger den gamle nationalliberale kæmpe D.C. Monrads protest i Folketinget efteråret 1885 mod den provisoriske finanslov af 1. april 1885. Til sidst følger et indlæg af Venstres leder Chresten Berg, der beskæftiger sig med perspektiverne i Højres statskup.

M. Matzen: Hvis nogen skulle have den mening, at det er skammeligt, at Højre skal gå i Venstres fodspor og i kampen forlade lovens grund, vil jeg dertil svare – og det vistnok i fuld overensstemmelse med de herrer – at vi ikke er kommet sammen for at værgе Grundloven, men for at værgе landet. Jeg vil derfor bede mine kolleger,

>> DET DANSKE DEMOKRATI

Fra: Fokus 2 - kernetstof i historie
Gyldendal, 2008 s. 132-134

de herrer delegerede, at anmode de herrer landstingsmænd om ikke at forhandle finansloven med det hensyn at tækkes Venstre, men således at de vil bringe den i den stand, som de anser for at være den heldigste for vort fædrelands udvikling. Og særlig bør vi rette den indstændige anmodning til dem ikke at se bort fra, at det er uforsvarligt at lade landet ligge åbent og ikke gøre noget for dets sikring. (...) om den time skulle komme, da det stod os klart, at enten skal vi ofre friheden eller også vil landet blive ødelagt, vil der dog vistnok ikke være én mand, uden at han i det tilfælde vil sige: Bort med loven, vi holder på landet, thi det er landet, loven skal værge og ikke omvendt (...)

D.G. Monrad: Anerkender de ærede medlemmer af Højre, at ved den provisoriske finanslov har regeringen taget penge, hvortil Folketingets samtykke var nægtet? Anerkender de ærede medlemmer af Højre, at til en bevilling udfordres af Grundloven ikke alene Landstingets og kongens, men også Folketingets samtykke? Anerkender de altså, at vi ved denne provisoriske finanslov har fået indført absolutisme [enevælde]? Thi hermed er det hele egentlig afgjort. Det er det egentlige hovedspørgsmål. Holder de på, at regeringen kan tage, hvad penge den vil uden Folketingets samtykke? Holder de derpå, forsvarer de det, forsvarer de denne provisoriske finanslov, ja så kan de være fortræffelige fædrelandsvenner, men de står ikke længere på Grundlovens grund. De har da indført absolutismen. Det er hovedspørgsmålet.

Chresten Berg: Min opfattelse af den konstitutionelle strid her i landet giver mig et sammentrængt billede af vort folks historie. I gamle dage stod almuen på tinge som frie mænd. Efterhånden som de blev mageligere, tog man våbnene fra dem, og så forandrede man efterhånden bondetingene til herremandsting og til sidst, skønt det jo rigtignok varede noget længere, nåede bonden dertil, hvor "fogedens pisk hans ryg i furer pløjed". Der kom atter en oprejsningsdag, så en af vore nuværende politiske modstandere, en af ministeriets trofaste støtter [digteren Carl Ploug], har kunnet sige, at den danske bonde "sidder nu i folkets råd med ære".

Men efter mit skøn er det, man vil med den danske bonde, med den danske almue overhovedet, det er at fornægte den ligestilling, som blev dem tilbudt på oprejsningsdagen den 5. juni 1849. Almuen i Danmark skal holdes nede som en slags pariakaste i anden klasse, selv om den sorte kokarde er afskaffet. Det vidner vore grundlovskampe om, og det vidner efter min følelse de sidste tiders politiske stridigheder om. (...)

Man kan stå nærmere eller fjernere i hele sin opfattelse og hele sin forbindelse med den danske almue, og jeg siger da, at hvor ringeagtet den danske almue end er, bliver det dog kernen i det lille danske folk. I den lille stat, hvor omtrent de 25 pct. kribler og krabler for at komme op i højden og op på rangforordningen og embedsstigen og videre og videre frem, er der mange underlige ting at opdage, lige så underlige, som når man med et mikroskop vil se ned i et glas vand, men for mig bliver disse lag, som tror om sig selv at være kernen i det danske folk, aldrig kernen. Det kan være blomster, men ofte blomster, der hurtigt falmer.

Kilde 8.

Attentat paa Konseilspræsidenten- Leder i Dagens Nyheder, 22. okt. 1885

Kildeintroduktion:

Næsten øjeblikkeligt efter det mislykkede attentat på konseilspræsident Estrup den 21. okt. 1885
5 begyndte kampen om, hvorledes begivenheden skulle fortolkes politisk. For regeringens støtter og
partiet Højre var der ingen tvivl om, at attentatet var en naturlig følge af den "hadske" kampagne,
Venstre havde ført mod regeringen. Regeringens modstandere, herunder partiet Venstre, så
derimod attentatet som en vildfaren idealists desperate handling. En handling, som man tog al
mulig afstand fra, men som, man samtidig mente, var et resultat af regeringens "frihedsfjendske"
10 politik, som gang på gang tilsidesatte venstreflertallet i Folketinget.

Her bringes lederen i Dagens Nyheder dagen efter attentatet. Dagens Nyheder støttede regeringen
og partiet Højre og var en skarp kritiker af Venstres krav om øget indflydelse til Folketinget. I
lederen placerer avisen ansvaret for attentatet hos Venstreoppositionens og dens "forbryderiske",
"gemene" og "hensynsløse" agitation mod regeringen. Herudover opfordrer lederen regeringen
15 til nu at gribe hårdt ind og tage de nødvendige foranstaltninger for at stoppe den skadelige
agitation.

Kildetekst:

Dagens Nyheder, torsdag d. 22. Oktober 1885

Attentat paa Konseilspræsidenten.

20 Igaar er den første modne Frugt faldet af det Gifttræ, som en forbryderisk, i sin inderste Tanke
gemen og i sin ydre Form hensynsløs Agitation, hvis Udvikling er bleven begunstiget dels ved
gammel Slendrian, dels ved en jammerlig Presselov, i det sidste Tiaar har opelsket her i Landet.
Igaar Eftermiddag Kl. 5 er der forøvet et Mordattentat paa **Konseilspræsident Estrup**, da han fra
Ministeriet var kommen i Nærheden af sit Hjem paa Toldbodveien. Idet vi med Hensyn til
25 Enkelthederne i denne Begivenhed henviste til nedenstaaende Meddelelser, skulle vi kun strax
oplyse, at Mordattentatet heldigvis mislykkedes, og at Konseilspræsidenten var saa lidt afficeret af
det Forefaldne, at han umiddelbart derefter tog i Middagsselskab.

Om vi her have at gjøre med et beklageligt Udslag af et enkelt Individ, en Slags Gade-Pingels
opfanatiserede sindssyge Hjerne, eller om den igaar i Praxis omsatte, af Venstrepressen, navnlig af
30 de socialdemokratiske Dele af den mere eller mindre direkte prædikede Lære om Tilladeligheden
af politiske Mord og Voldshandlinger, staar i Forbindelse med visse Aftaler og Forberedelser, til
hvilke Hovedmændene maa søges i ganske andre Samfundslag, end i det, Forbryderen tilhører, er
det for tidligt at have nogen bestemt Mening om. Det første er maaske det sandsynligste, men det
Sidste er paa ingen Maade urimeligt, naar man mindes de Udtalelser, der ere fremkomne, navnlig i
35 "Morgenbladet" og i "Politiken", saavel i som uden for disse Blades saakaldte "Postkasse", og i
hvilke man paa den frækkeste Maade har hævdet den politiske Selvtægtsret og forherliget
Revolutionen med dens Tilbehør af politiske Mord og Voldshandlinger. Der har i disse Blade saa
ofte været Spørgsmaal om, "hvad der vilde ske, naar Estrup døde pludseligt", om "politisk
Snigmord er en Forbrydelse", o.s.v. at man ikke kan være i Tvivl om, at det moralske Ansvar for

40 Begivenheden igaar falder paa Venstreagitationen, saaledes som den nu i aarevis er bleven dreven herhjemme i Skrift og Tale.

Hvilke Følger Attentatet paa Konseilspræsidenten vil medføre for Udviklingen af den politiske Situation herhjemme, ville det ligeledes være forhastet i dette Øieblik at danne sig en bestemt Mening om. Kun saameget kan vistnok allerede nu siges med Sikkerhed, at dette feige Udslag af en
45 lumpen Partiaand vil vække Indignation langt udover de Kredse, som i Politiken følge Konseilspræsidenten, at den vil blive delt af alle rettænkende Mænd, i hvis Hjerne Partifanatisme endnu ikke har udvisket alle Begreber om Ret og Uret, selv hvor det gjælder Modstandere.

Vi tro derfor, at det igaar Passerede i Virkeligheden vil blive til Glæde for det Parti, i hvis Tjeneste Forbrydelsen er bleven forsøgt, og det er da navnlig fra dette Synspunkt, for hvis Rigtighed Venstre
50 næppe selv kan være blindt, at vi hente vor Tvivl om, at man her har at gøre med et Attentat, der er sat i Scene af Partiets egentlige Ledere. Dette faa nu være som det vil – i saa Henseende maa det jo antages, at de over Forbryderen optagne Forhør ville bringe større Klarhed – men allerede nu er der den største Opfordring for Regeringen til at forlade den rent defensive Holdning, som den hidtil har indtaget i den politiske Kamp, eller med andre Ord til at tage Skeen i en ganske
55 anden Haand. Paa fin Besindighed har det Estrupske Ministerium givet saa mangfoldige Beviser, at Ingen i saa Henseende kan være i Tvivl; nu gjælder det for Ministeriet at vise, at det ikke mangler fast og bestemt Villie til at handle efter Omstændighedernes Krav, selv om dette skulde nødvendiggjøre Foranstaltninger, om hvilke endnu for kort Tid siden næppe Nogen havde drømt her i Landet. Regeringen kan utvivlsomt være forvisset om i Høre at finde den mest redbonne
60 Understøttelse til at afværge Indførelsen herhjemme af revolutionaire, irske Tilstande, men saa maa Høre til Gjengjæld ogsaa kunne stole paa Regeringens Energi og paa, at den vil forstaa at indblæse sine Undergivne i de forskellige Administrationsgrene den samme Aand. I sidstnævnte Henseende lade Forholdene meget tilbage at ønske.

Attentatet viser sig at være ikke en Følge af en øieblikkelig Ophidselse, men af en forud overlagt
65 Plan. Forbryderen, en ung Typograf ved Navn **Julius Rasmussen**, indfandt sig igaar Eftermiddag i Konseilspræsident Estrups Bolig paa Toldbodveien og spurgte om, naar han kunde faa Hans Excellence i Tale. Der blev da svaret, at Konseilspræsidenten pleiede at komme hjem omtrent ved Klokken 5. Den unge Mand maa da formodentlig have opholdt sig udenfor Konseilspræsidentens Bolig, thi da denne kom gaaende hjem Klokken 4 3/4 traadte Forbryderen hen til ham og spurgte,
70 om han var Konseilspræsident Estrup. Paa Ministerens bekræftende Svar trak Personen en Revolver frem og affyrede den lige mod hans Bryst. Ministeren gjorde en afværgende Bevægelse og udbrød; "Er De gal, skyder De?", hvorpaa han greb Personen i Armen. Det lykkedes dog Forbryderen at affyre endnu et Skud, som imidlertid ikke ramte, men strøg forbi Siden af Ministeren. Der kom flere Folk, deriblandt Grosserer Toxen-Worm, til og greb Forbryderen, der af
75 dem og en tilstedekommet Politibetjent blev bragt til Politistationen i St. Kongensgade, hvorfra han blev ført til Hovedstationen.

Det første Skud, som blev affyret lige mod Ministerens Bryst, ramte heldigvis en Knap, hvorved Kuglen prellede af, saa at kun Tøiet blev gennemboet, medens der ellers ikke blev tilføjet
Ministeren nogen Skade. Konseilspræsident Estrup bevarede hele Tiden den største
80 Koldblodighed, og da Morderen var paagreben og ført bort, begav han sig kun op i sit Hjem, for at skifte Frakke, hvorpaa han tog ud til et Middagsselskab, hvortil han var indbudt.

85 Forbryderen, der er et ungt, net udseende Menneske, viste sig meget fanatisk og erklærede saavel ved Paagribelsen som paa Stationen at han ikke fortrød sin Gjerning, som han "ansaa for noget Godt, der vilde være til Gavn for Friheden" (!); han tilføiede, at det kun gjorde ham ondt for hans Moder, som han vidste vilde sørge over hans Gjerning.

Efter hvad vi erfarer, er den unge Fanatiker oplært og uddannet hos Riffelhelten paa Falster, Dr. Jordan, og han har saaledes gaaet i en fortræffelig Skole, der nu har vist, hvilke Frugter, den afsætter.

90 Som en Løbeild spredte Efterretningen om Attentatet sig over hele Byen. Overalt paa Gaderne dannede Folk smaa Grupper, fra hvilke der lød harmfulde Ytringer om det frække Attentat, iblandede med Udtalelser om, at der nu snart maatte blive truffet Foranstaltninger til at dæmpe den om sig gribende Ustyrlighed og Selvraadighed. Af og til løb der Ytringer, som gik i modsat Retning og vidnede om den modbydelige Raahed, som Venstre-Agitationen har udviklet hos den kjøbenhavnske Befolknings Bærme. Snart blev der fra Bladene uddelt Løbesedler om Attentatet.

95 Disse bleve formelig revne bort af Publikum. Gjennem Hovedgaderne var der en usædvanlig Færdsel, men der fandt ingen Uordener Sted. Som Vidnesbyrd om, hvor hurtigt Efterretningen spredte sig, kan anføres, at der allerede Klokken halvsv indløb telegrafiske Forespørgsler om Begivenheden fra Helsingør og andre sjællandske Kjøbstæder.

100 Om det iaftes over Forbryderen optagne Forhør se vi os ikke i stand at meddele Andet, end at han har nægtet at have Medskyldige.

105 (Fra: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/attentat-paa-konseilspresidenten-leder-i-dagens-nyheder-22-okt-1885>)